

Nr 198.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående dels särskilda förmåner för värnpliktiga vid tjänstgöring å ubåt, dels ock särskild gottgörelse till vissa värnpliktiga för deltagande i minsvepningsarbete; given Stockholms slott den 3 mars 1944.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 3 mars 1944.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD.

Chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, anmäler, efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet, fråga om *dels* särskilda förmåner för värnpliktiga vid tjänstgöring å ubåt, *dels ock* särskild gottgörelse till vissa värnpliktiga för deltagande i minsvepningsarbete.

1:o.

Enligt 7 § krigsavlöningsreglementet utgår till värnpliktiga under sjö-tjänstgöring såsom terminslön ett belopp motsvarande summan av vad som enligt gällande fredsavlöningsbestämmelser skulle ha utgått till vederbörande i sjötjänstbidrag och terminslön enligt den i 6 § 1 mom. samma reglemente intagna lägre tariffen. Vid sjötjänstgöring med rörlig förläggning må terminslönen dock ej understiga det belopp, som skulle ha utgått jämlikt den i 6 § 1 mom. intagna högre tariffen.

Vid beräkning av terminslön enligt dessa bestämmelser skall värnpliktig tillhörande årsklass 1939 (årsgrupp 1940) anses berättigad till sjö tjänstbidrag från och med den lönetermin, som tager sin början näst efter tvåhundra tionde tjänstgöringsdagen. För värnpliktig av yngre årsklass (årsgrupp) utgör motsvarande tid trehundrasextio dagar. Dessa bestämmelser gälla alla värnpliktiga, oavsett på vilket slag av fartyg de tjänstgöra.

I skrivelse den 3 februari 1944 har *chefen för marinen* hemställt att sådana ändrade avlöningsbestämmelser måtte utfärdas, att värnpliktiga erhålla skälig förbättring i sina ekonomiska förmåner vid tjänstgöring å ubåt. Till stöd härför har chefen för marinen anfört i huvudsak följande.

Intill dess rätten till sjö tjänstbidrag inträder, äro värnpliktiga, som tjänstgöra å ubåtar, i avlöningshänseende icke bättre ställda än övriga sjökom menderade värnpliktiga. Även därefter åtnjuta de samma terminslön som övriga sjökom menderade värnpliktiga, därest de icke tillhöra kategorien 2. klass sjöman: hovmästare, kock, eldare och torpedhantverkare eller äro befordrade.

Då ubåttjänsten i regel är betydligt mer krävande med hänsyn till både risker och andra olägenheter, har därför bland de värnpliktiga uppstått ovillighet att kommenderas till ubåt. Denna ovillighet visar sig som regel icke vid första kommenderingen. Har den värnpliktige av någon orsak avpolletterats, inträffar det emellertid ofta, att han genom sjukmönstring, olovligt undanhållande eller på annat sätt söker undandraga sig återkom mendering. Som exempel kan nämnas, att i ett fall kommenderades efter varandra fem värnpliktiga för att fylla en vakans, som uppstått på en ubåt till följd av hemförlovning. Ingen av dessa fem embarkerade. Tre av dem ådrogo sig åtal i anledning härav.

Obenägenheten att kommenderas på ubåt har givetvis ökats genom det förhållandet, att under år 1943 tvenne ubåtar gått förlorade genom olycks händelser.

Å ubåtar tjänstgöra som regel värnpliktiga hovmästare och kockar. Till följd av stamkadrenas otillräcklighet ha från och med år 1942 även värnpliktiga däcksmatrosar och eldare måst kommenderas. Uttagningen har i största möjliga utstäckning skett efter frivilligt åtagande, men det har visat sig nödvändigt att alltmer tillgripa tvångskommendering. Då detta förhål lande kan väntas förvärras, bör det motverkas genom sådan ändring av gällande avlöningsförfattningar, att samtliga värnpliktiga erhålla skälig förbättring av sina ekonomiska förmåner vid tjänstgöring å ubåt.

Sådan förbättring synes kunna åstadkommas genom att 7 § krigsavlö ningsreglementet ändras, så att värnpliktiga äga att såsom terminslön upp bära ett belopp motsvarande vad som enligt 24 § manskapsavlöningsregle mentet i fredstid skall utgå till fast anställt manskap av motsvarande tjänste grad och terminslön enligt den i 6 § 1 mom. krigsavlöningsreglementet in tagna *högre* tariffen.

Försvarets civilförvaltning har i häröver den 11 februari 1944 avgivet utlåtande till en början anfört:

Den föreslagna höjningen av ersättning till värnpliktiga vid tjänstgöring å ubåt motiveras med att ifrågavarande tjänst innefattar betydligt större risker samt större olägenheter ur bekvämlighetssynpunkt än andra tjänste grenar inom marinen, varför det mött vissa faktiska svårigheter att till sådan tjänst kommendera värnpliktiga i den utsträckning, som visat sig er forderlig under nuvarande förstärkta försvarsberedskap.

Beträffande frågan om vid tillämpning av krigsavlöningsbestämmelser en högre ersättning kan vara betingad av de med viss tjänstgöring förenade större riskerna, får försvarets civilförvaltning hänvisa till föredragande departementschefens härom gjorda uttalande till det vid propositionen 1939: 246 med förslag till krigsavlöningsreglemente fogade statsrådsprotokollet. Efter en redogörelse för det av försvarsväsendets lönenämnd framlagda förslaget om terminslönens uppdelning på en högre och en lägre tariff anförde departementschefen bland annat följande (s. 48):

»Av lönenämndens motivering för denna uppdelning synes framgå, att avgörande för nämndens förslag i denna del icke varit de större risker, som den stridande personalen skulle löpa, utan snarare de försvårade tjänstgöringsförhållandena i allmänhet inom krigsskådeplats eller belägrad fästning, däri inbegripet bristen på förnödenheter och allmän osäkerhet på det ekonomiska området. Chefen för försvarsstaben har i sitt utlåtande understrukt, att den föreslagna uppdelningen huvudsakligen är motiverad ur dylika synpunkter. I nämnda utlåtande, ävensom i några andra yttranden, har emellertid även den synpunkten framkommit, att en högre ersättning kan vara motiverad med hänsyn till de större riskerna under viss tjänstgöring, till exempel flygtjänstgöring. Att helt hålla i sär de olika grunder, varpå den föreslagna differentieringen kan byggas, möter visserligen i praktiken svårigheter, men det principiellt riktiga synes vara att betrakta den högre lönen icke som kompensation för större livrisk, utan för allmänt taget besvärligare tjänstgörings- och levnadsförhållanden. En annan sak är, att envar, som i krig riskerar livet, bör hava visshet om att staten på ett tillfredsställande sätt sörjer för hans efterlevande. Att därutöver lämna särskilt ekonomiskt vederlag åt dem, som nödgas taga större risker än andra, synes icke överensstämma med den allmänna försvarspliktens idé, och för övrigt torde det möta stora svårigheter att i praktiken genomföra ett på sådana grunder fotat lönesystem. Annorlunda ter sig ett vederlag för svårare tjänstgörings- och levnadsförhållanden, till exempel inom krigsskådeplats.»

I vissa hänseenden nya synpunkter på frågan anlades av 1942 års krigsavlöningsakkunniga, vilka med hänvisning till departementschefens ovan återgivna uttalande anförde bland annat följande:

»Den av föredragande departementschefen enligt vad ovan sagts uttalade meningen, att lämnande av särskilt ekonomiskt vederlag till den, som i krig nödgas taga större risker än andra, icke synes överensstämma med den allmänna försvarspliktens idé, delas av de sakkunniga, liksom även att stora svårigheter måste möta att i praktiken genomföra ett på sådana grunder fotat lönesystem. I viss mån annorlunda torde man emellertid få betrakta frågan om särskilda risktillägg, när det gäller freds- och beredskapstjänstgöring. De sjö- och flygtillägg, som utgå enligt militära avlöningsreglementena, hava åtminstone delvis — sjötillägget dock i mindre grad — motiverats av de särskilda risker, som äro förbundna med sjö- och flygtjänstgöring. Såvitt de sakkunniga kunna finna, föranleder förstärkt försvarsberedskaps intagande knappast sådana ändrade tjänstgöringsförhållanden, att ett bibehållande av dessa tillägg icke kan anses påkallat. I överensstämmelse med den principiella uppfattning rörande risktillägg, åt vilken de sakkunniga nyss givit uttryck, kan emellertid övervägas, om anledning föreligger att även i krigstid utbetala sjö- och flygtillägg. De sakkunniga hava dock för sin del stannat för att föreslå, att — i likhet med vad som gäller enligt det nuvarande krigsavlöningsreglementet — dessa tillägg skola utgå jämväl vid krigstjänstgöring. Avgörande vid detta bedömande har varit, att det knappast synes kunna komma ifråga, att vid ett krigsutbrott beröva personalen vid berörda vapenslag utgående lönetillägg av den betydelse, dessa förmåner torde hava för anställningshavarnas ekonomi.»

Under hänvisning till vad av 1942 års krigsavlöningsrättskunniga sålunda anförts samt med hänsyn till de av chefen för marinen anförda skälen, har civilförvaltningen funnit det motiverat att bereda å ubåt med rörlig förläggning tjänstgörande värnpliktiga viss ekonomisk gottgörelse utöver vad som utgår till de värnpliktiga, som fullgöra sjötjänstgöring å andra marinens fartyg. Huruvida frågan härom borde lösas på sätt chefen för marinen föreslagit genom en ändring i 7 § krigsavlöningsreglementet förefölle dock tveksamt. Med en dylik jämkning borde anstå i avbidan på den pågående överarbetningen av krigsavlöningsreglementet. Måhända kunde i samband därmed även andra jämkningar i de i reglementet meddelade bestämmelserna om förmåner under sjötjänstgöring befinnas böra vidtagas. Den ifrågasatta ersättningen syntes därför i stället böra konstrueras såsom en vid sidan av förmånerna enligt krigsavlöningsreglementet utgående särskild ersättning. Enligt chefens för marinen förslag skulle förmånen differentieras efter vederbörande tjänstställning. Då den emellertid närmast finge anses ha karaktären av en extra risk- och olägenhetspremie samt riskerna och olägenheterna vore desamma för alla, som därav berördes, förefölle det som om en dylik gradering knappast skulle vara motiverad, utan borde förmånen utgå med ett för alla lika belopp. I fråga om beloppets storlek kunde givetvis olika meningar göra sig gällande. För sin del ville civilförvaltningen ifrågasätta, om det icke vore tillfyllest med ett belopp av 50 öre för dag eller samma belopp som i sjöutlägg utginge till 3. klass sjöman vid tjänstgöring å ubåt vid rörlig förläggning.

Försvarsväsendets lönenämnd har i utlåtande den 25 februari 1944 biträtt det av civilförvaltningen framställda förslaget.

Den närmare innebörden av gällande bestämmelser jämte i det föregående berörda ändringsförslag framgår av följande sammanställning över förmånerna under en lönetermin om 10 dagar:

Tjänstegrad	Krigs-löne-klass	Nuvarande bestämmelser		Chefen för marinen	Civilförvaltningen och lönenämnden
		Före 210 dagar 360	Efter 210 dagar 360		
3:e kl. sjöman	1	10: — (terminslön)	—	15: — (1 kr. terminslön + 50 öre sjöutlägg, allt per dag)	15: —
2:a kl. sjöman	2	15: — (terminslön, högre tariffen)	20: — (1 kr. sjöutläggsbidrag + 1 kr. terminslön, lägre tar., allt per dag)	25: — (1: 50 högre tar. + 1 kr. sjöutlägg, allt per dag)	20: — resp. 25: —
Korpral	4	20: — (terminslön, högre tariffen)	27: — (1: 50 sjöutläggsbidrag + 1: 20 terminslön, lägre tar., allt per dag)	35: — (2 kr. högre tar. + 1: 50 sjöutlägg, allt per dag)	25: — resp. 32: —
Furir	5	25: — (terminslön, högre tariffen)	33: — (2 kr. sjöutläggsbidrag + 1: 30 terminslön, lägre tar., allt per dag)	45: — (2: 50 högre tar. + 2 kr. sjöutlägg, allt per dag)	30: — resp. 38: —

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, ha under den nuvarande förstärkta försvarsberedskapen vissa svårigheter yppat sig, då det gällt att till tjänstgöring å ubåt kommandera värnpliktiga i den utsträckning, som betingas av rådande förhållanden. Dessa svårigheter sammanhånga givetvis med de i jämförelse med annan sjö tjänstgöring större risker, som ubåts-tjänsten medför, samt med de olägenheter i övrigt, som åtfölja denna tjänst-göring. Till den på sistone ökade obenägenheten att mottaga sådan kom-mendering ha otvivelaktigt även medverkat de timade olyckshändelserna vid ubåtsvapnet.

*Departements-
chefen.*

Mot bakgrunden av nu anförda förhållanden torde det få anses motiverat, att de å ubåt under beredskapstid tjänstgörande värnpliktiga beredas någon ekonomisk gottgörelse utöver vad som enligt nu gällande bestämmelser tillkommer dem. I avbidan på resultatet av den pågående revisionen av krigsavlöningsreglementet anser jag i likhet med försvarets civilförvaltning, att den ifrågasatta förbättringen lämpligen bör konstrueras såsom en helt vid sidan av krigsavlöningsreglementet utgående förmån. En jämkning, på sätt chefen för marinen föreslagit, av bestämmelserna i 7 § krigsavlönings-reglementet synes mig nämligen kunna föregripa nyssnämnda revision av reglementet.

Vad beträffar denna provisoriska förmåns utformning synas mig bärande skäl tala för den av civilförvaltningen företrädde uppfattningen, att förmånen med hänsyn till dess karaktär av en extra risk- och olägenhetspremie bör fastställas att utgå med ett och samma belopp, oberoende av den värn-pliktiges tjänsteställning. I fråga om beloppets storlek har jag ansett mig böra stanna vid att förorda, att tilläggsersättningen bestämmes till det av civilförvaltningen ifrågasatta beloppet, 50 öre för dag, eller således till samma belopp, som i sjö tillägg utgår till 3:e klass sjöman vid tjänstgöring å ubåt vid rörlig förläggning. I enlighet med det förut sagda förutsätter jag emellertid, att frågan om utformningen och avvägningen av här ifråga-varande ersättning ytterligare beaktas vid den pågående revisionen av krigsavlöningsreglementet.

Här omförmäld ersättning synes böra få utgå tills vidare från och med den 1 april 1944.

Uppkommande kostnader torde i likhet med övriga löneförmåner till militärpersonal få avföras över vederbörligt anslag till löpande utgifter å förskottsstaten för försvarsväsendet och, om och i den mån förmånen finnes böra utgå för tid, då förskottsstat icke längre gäller, från vederbörliga å riks-staten uppförda anslag.

Åberopande det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

att värnpliktig vid tjänstgöring å ubåt vid rörlig förläggning må från och med den 1 april 1944 tills vidare uppbära särskild ersättning med 50 öre för dag utöver honom eljest under dylik tjänstgöring tillkommande förmåner.

2:o

I proposition 1942:63 föreslog Kungl. Maj:t riksdagen medgiva, att personal, vilken efter den 1 juli 1941 deltagit i eller under tid, då riket ej vore indraget i krig, deltog i minsvepningsarbete för undanröjande av befintliga mineringar, finge komma i åtnjutande av ett tillägg av 100 % å eljest utgående sjötillägg eller sjötjänstbidrag för varje dag sådant arbete förekommit. Riksdagen biföll Kungl. Maj:ts förslag, varefter bestämmelser i ämnet utfärdades genom brev den 1 april 1942.

Den särskilda ersättning, som jämlikt nyssnämnda brev må utgå för deltagande i minsvepningsarbete, har således bestämts såsom ett tillägg till eljest utgående sjötillägg eller sjötjänstbidrag. Härav följer, att värnpliktig, som icke är berättigad till sjötjänstbidrag — vilket är förhållandet beträffande värnpliktig, som fullgör värnpliktstjänstgöringens första omgång — icke heller äger utbekomma ersättningen. Anledningen till denna begränsning torde närmast ha varit, att man tidigare utgått från att endast personal, som vore berättigad till sjötillägg eller sjötjänstbidrag, skulle beordras deltaga i minsvepningsarbete.

Med förmälan att jämväl värnpliktiga, vilka icke äga åtnjuta sjötjänstbidrag, i viss utsträckning beordrats deltaga i minsvepningsarbete för undanröjande av befintliga mineringar, har *chefen för Karlskrona-avdelningen* hos marinförvaltningen gjort framställning om sådan ändring av gällande bestämmelser, att samtliga värnpliktiga, vilka deltaga i minsvepningsarbete, kunde erhålla ersättning med en krona om dagen för tid, varunder sådant arbete utfördes.

I anledning härav har *marinförvaltningen* i skrivelse den 31 december 1943 till Kungl. Maj:t anfört huvudsakligen följande.

Av till minsvepningstjänst uttagna »värnpliktiga i allmänhet» kommanderas jämlikt marinorder 461/42 mom. 10 värnpliktig, som ej avses för vidareutbildning, redan efter genomgång av värnpliktsskolans första period till praktisk tjänstgöring (sjökommendering) under återstoden av första tjänstgöringen. Övriga värnpliktiga av denna kategori, som skola fortsätta sin utbildning, komma även de att vara sjökommenderade å minsveparförband såväl under den fortsatta utbildningen som under den därpå följande praktiska tjänstgöringen.

Under sin kommendering å minsveparförband kan sistnämnda personal givetvis komma att deltaga i praktiskt minsvepningsarbete under samma förhållanden som övriga ombord kommenderade värnpliktiga, vilka icke fullgöra första tjänstgöring enligt 27 § värnpliktslagen. För att i möjligaste mån undvika orättvisor ha visserligen hittills till sjötjänstbidrag icke berättigade värnpliktiga endast i ringa utsträckning kommenderats till ifrågasvarande minsvepningsarbete. Frågan torde först få större aktualitet vid ett kommande fredsslut, då en allmän uppröjning av förefintliga minfält måste komma till stånd, medförande krav på ökad personal för dylika arbeten. Emellertid kan det icke anses med rättvisa och billighet överensstämmande att endast viss del av personalen beredes ersättning för en risk, som drabbar alla lika. Till sjötjänstbidrag icke berättigade värnpliktiga synas sålunda böra beredas viss ersättning vid utförande av arbete av ifrågasvarande slag, var emot nu ersättningsberättigade värnpliktiga synas böra bibehållas vid sina förmåner.

Under åberopande av det anförda har marinförvaltningen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att marinen tillhörande värnpliktiga, vilka ehuru författningsenligt icke berättigade till sjötjänstbidrag deltaga i sådant arbete, som omförmäles i förutnämnda brev, erhålla särskild gottgörelse, förslagsvis en krona för varje dag sådant arbete förekommit.

Försvarets civilförvaltning har i utlåtande den 4 februari 1944 erinrat, att föredragande departementschefen till det vid propositionen 1942:63 fogade statsrådsprotokollet framhållit, att några skäl icke föreläge att utesluta värnpliktiga från rätten till särskild löneförmån under deltagande i minsvepningsarbete. Med hänsyn härtill och då på sätt framginge av de militära myndigheternas yttranden ett relativt stort antal värnpliktiga, inkallade till första tjänstgöring, vore sjökommenderade å minsveparförband, ansåge civilförvaltningen i likhet med marinförvaltningen det med rättvisa och billighet överensstämmande, att även nämnda värnpliktiga för den med minsvepningsarbetet förenade risken erhöles viss ersättning, förslagsvis en krona för dag.

Såsom försvarets civilförvaltning erinrat, anförde jag i samband med avlåtandet av propositionen 1942:63, att skäl icke syntes föreligga att utesluta värnpliktiga från delaktighet i den då föreslagna särskilda löneförmånen under deltagande i minsvepningsarbete för undanröjande av befintliga mineringar. Vid sådant förhållande och då, enligt vad som upplysts, jämväl värnpliktiga, vilka inkallats till fullgörande av fredstjänstgöringens första omgång, i icke ringa omfattning numera sjökommenderas å minsveparförband, finner jag det skäligt, att även dessa värnpliktiga erhålla viss ersättning för de med minsvepningsarbetet förenade riskerna. Härvid ansluter jag mig till det av myndigheterna framlagda förslaget, att ersättningen till de värnpliktiga, vilka icke äro berättigade åtnjuta sjötjänstbidrag, bestämmes till en krona för varje dag sådant arbete förekommit. Ersättningen synes böra få utgå från och med den 1 april 1944.

Departements-
chefen.

Uppkommande kostnader torde få bestridas på samma sätt som under punkt 1:o angivna kostnader.

Åberopande det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

att värnpliktig, vilken under tid då riket ej är indraget i krig deltagar i minsvepningsarbete för undanröjande av befintliga mineringar, må, där han ej är berättigad uppbära sjötjänstbidrag, från och med den 1 april 1944 äga åtnjuta särskild ersättning med en krona för varje dag sådant arbete förekommit.

Med bifall till vad föredragande departementschefen sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter, under punkterna 1:o och 2:o hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Sven Berglund.